

Onaj poslednji moj susret sa razbesnanim laikom još nije prestao. Nemi dijalozi i monolozi sa njim ili sa samim sobom uopšte ne prestaju. Više ne znam ni ko od nas dvojice pobude. Ranije sum to uvek bio ja. Ni znam zapravo ni koje sam više ja, a koje je on. Juče na izložbi Save Sumanovića ponovo je proradio u meni:

„Zašto je to bilo potrebno? Zašto je trebalo praviti izložbu autora „Pijanog broda“ od toliko loših slika. Većina od njih je na ivici pravog kiča. Valjda zbog toga da bi para summja na onih dvadesetak odlučenih, koje znamo iz „Beljanskog“ i Narodnog muzeja. Da pomislimo da su samo slučajnosti. Sumnjaj se rodila i svi cutimo. Uostalom, zar nije sasvim dovoljno imati deset dobrih slika i nakon dvadeset godina posle smrti.

U književnosti je to mnogo prirođnije. Idaleko poštenije. Jednostavno: knjiga živi, ako se čita. Zašto bi u likovnoj umetnosti bilo drukčije? Ako je nešto „istorijska karika“ neka stoji u muzejskim depoima. Svakog vremena zahteva svoju reviziju, estetsku i istorijsku. Muzejski zidovi već odavno žude za tim.

Slikarka Bogdanka vratila se iz Pariza i kaže: „Mona Liza je nenadmašna slika“. Vuči veoma čudno: setio sam se mog prošlogodišnjeg izleta u Pariz i mogu „slučaja“ sa Mona Lizom, i postali smo ponovo bliski. Danima sam turnarao po muzejima sa jednim Jugoslovenom, pravim akademskim slikarom. Kad sam mu u Luvinu stidljivo pomenuo da bi trebalo siti u veliku salu i pogledati Mona Lizu, makar zbog uspomena iz definjstva, na Mereškovskog i prvih predstava o nekom dalekom velikom Leonardu, počeo je da me ismejava. Otišao sam ipak, prikrao se kao lopov i utisnuo se u veliku od „ahova i ehova“ bučnu grupu turista. Stara portretna slika, portret žene na čijoj je reprodukciji nadrealista Dali kapriciozno crtao brkove bila je baš najnadrealistička poetska slika koja se ikada mogla videti. Pripremala je, čini se, baš nadrealizmu, koji je palio masti i obuzinao jednog ekscentrika kakav je bio Salvador Dali, najveći propovednik nadrealizma. Bila je to u stvrem i najbestesnija i najapstraktija realnost. Vraćao sam se sav opsejen jednom, i još jednom, i sve hrabrije i duže zastajao pred Mona Lizom. No, tek četvrtog dana dok smo umorni ležali na maloj mansardi hotela „Aviatak“ na Monparnasu, moj prijatelj je progovorio sa mnom. No, pri tom se

odođa da je ipak pogledao Mona Lizu, i do kraja samo je pričao o njoj.

Cudno. Apsurdno — trebalo je da pogledamo Mona Lizu pa da Bogdanka i ja postanemo ponovo bliski. Bogdanku do nekih razumem. Njene male slikane fantazije su bliske nadrealizmu. A ja? Da li da potražim u tome: što svakog doba ima svoju sliku. Što je naše doba zapahnutu astralnim inspiracijama i u umetnosti i u

masne fleke nekada ofarbanih buradi i odbačenih timenih kutija i prenosi ih na male papirice. Zaista, on otkriva savsine iznenadne koloristike odnose, savsine slučajne disarmonične harmonije.

— Dodi u moj atelje — kaže — dodi posle nedelju dana, pa onda nastavi da sumnjaju.

I zaista, stojim pred čitavim ciklusom završenih apstraktnih platina. Na nekakvoj čudnoj pergamenjatoj nagoreloj osnovi čitave male egzibicije fakture: male diskretnе ogrebotine, metalne mrežice, ispušćenja od gipsa. Ponekad se kroz to tkošvo satkeno od mračnih tonaliteta zasvetljuje kotačna slutnja, parče ugasezone nade. Da li je to „rehabilitacija banalnih stvari“, da se ružno, odbačeno i do kraja prazno „slavi u svojoj nagoti kao praznik lepote“. I sve je izestetizirano do kraja. U početku obuzimo najednom, a zatim kao i svaka senzacija prestane. Ništa iz toga ne stoji i ne govori. Ništa, sem spoljni efekata.

Slikar je sliku nazvao noć nad gradom. Ili tako nešto. Opet astralna inspiracija? Preko buradi!?

Da li je opet onaj laik proradio u meni.

Slikarka Bogdanka vratila se iz Pariza i kaže: „Mona Liza je nenadmašna slika“. Vuči veoma čudno: setio sam se mog prošlogodišnjeg izleta u Pariz i mogu „slučaja“ sa Mona Lizom, i postali smo ponovo bliski. Danima sam turnarao po muzejima sa jednim Jugoslovenom, pravim akademskim slikarom. Kad sam mu u Luvinu stidljivo pomenuo da bi trebalo siti u veliku salu i pogledati Mona Lizu, makar zbog uspomena iz definjstva, na Mereškovskog i prvih predstava o nekom dalekom velikom Leonardu, počeo je da me ismejava. Otišao sam ipak, prikrao se kao lopov i utisnuo se u veliku od „ahova i ehova“ bučnu grupu turista. Stara portretna slika, portret žene na čijoj je reprodukciji nadrealista Dali kapriciozno crtao brkove bila je baš najnadrealistička poetska slika koja se ikada mogla videti. Pripremala je, čini se, baš nadrealizmu, koji je palio masti i obuzinao jednog ekscentrika kakav je bio Salvador Dali, najveći propovednik nadrealizma. Bila je to u stvrem i najbestesnija i najapstraktija realnost. Vraćao sam se sav opsejen jednom, i još jednom, i sve hrabrije i duže zastajao pred Mona Lizom. No, tek četvrtog dana dok smo umorni ležali na maloj mansardi hotela „Aviatak“ na Monparnasu, moj prijatelj je progovorio sa mnom. No, pri tom se

nauci. Leonardo je bio i jedno i drugo — naučnik i umetnik.

Pre nekoliko godina ponovo smo otkrivali Pjera dela Frančeskoga. Svi koji su dolazili iz Italije uzdali su sa Arecom i Pierovim freskama. „Ah“, govorili su, „Frančesko je najsvremeniji slikar“. Danas posle toliko vekova ponosimo se što ponovo pronalazimo Leonarda.

Smešno. Ali, ne, nije moda.

Jedna večernja šetnja po novosadskoj periferiji Limanu. Savsiv iznenadu u krušu odbačenih betonskih cevi i nekakvih plehanih benzinskih buradi, iza fabrike „Petar Drapšin“, stoji poznati novosadski slikar i žurno pravi „gvás-skuicu“. Iza vrbacka sa reke u sumraku dopiru poslednji lejni užvici obalskih radnika i mirlis tek katranisanih šećepova sa brodogradilišta. Prevario sam se. Slikar je okrenuo leda početku Markevoj temi. On zaneseno pilji u zamrljane i jedva vidljive

Postoji u Somboru ulica koja nosi ime prestonice sveta. U toj maloj dremlijivoj Pariskoj ulici, u zavetnici iza leđa glavne ulice, sa niskim poslednjim satenskim radnjama, kafanicama, opancarima, ostražnicama, modiškinjama i saračima, sa kućama sa malim izguljenim Neptunim i Venarama iznad prozora i kapije, sa portretom muškarca sa brkovima i na Gij de Mopasan na berberskoj firmi, nalazi se Maša galerija. Savsiv bi mogao da se zamišli da je ta mala izlomljena prostorija sa grubim i primitivnim lutjenim pojma preneta sa Pigala ili Monmartra.

Vederači sipi neka žučasta kriša i blagajnica, mala seda starica Irma sa velikim crnim satenskim turbanom, penzionisana kuvarica elitnog zagrebačkog hotela „Espanad“, pogledala je iznenadeno. Verotavino da nikome ni na um nije padalo da svrati ovde i pogleda izložene reprodukcije „proletarijatskih slikara“ Gogen-a, bivšeg mornara i smernog bankarskog činovnika, što je odjednom napustio ženu i decu i ovako sličan miran grad u Hollandiji, i odlutao za divljom egzotikom ostrva Tahiti. Gogen je tamo na Tahitiju opsenjen spoljnim formom znao da primitivnu sliku domorodačke umetnosti prvi od Evropljana propusti kroz filter svoje prefijene i kulturom presaćene svesti.

I sve je izgledalo ponovo apsurdno: i male reprodukcije u ovom čudnom učinku sivilu što greju topinom i bojama južnih podneblja, i mala zimogrožljiva starica Irma pored niskog i skrivljivog bubnja plehane furunice. Jedno što je, možda, pusta jesena Pariska ulica u Somboru podsećala pomalu na ceo usamljeni život slikara Gogen-a.

Ali Maša galerija u blizini bioskopa „Zvezda“ ima jednu svoju nezamenljivu ulogu. Dečaci i devojčice što stoje u redu pred šarenim afišima nekog „kaubojsaga“ svrate na dugog vremenu pomekad i u Mašu galeriju. Svrate da pogledaju reprodukcije koje nisu baš uvek najbolje kvalitete. I posle toga, naravno, ostane u nekome poneko zrnce. I onda navrati još jednom i još jednom. I Somborczi znaju da ocene vrednost svoje Maše galerije. I kažu da više vredi od tri deset časova iz istorije umetnosti, da više vredi od pet zvaničnih i ozbiljnih galerija i narodnih muzeja.

Kakav anahronizam! Kakav kontrast: dok u Galeriji Matice srpske izlaze gost iz Francuske Pjer Sulaz, danas u svetu jedan od vodećih apstraktnih, ozvanjaničkih bezbrojnih priznanja i visokim nagradama, u Gradskoj izložbenoj dvorani, samo pedesetak metara dalje — socijalistički realizam na platnima Petra Kubice.

Nastavljujući se svojom grafizmom nazingledi svišće brutalno muščim, no, ne manje toplim i poetičnim, na Hansa Hartunga, na onu grupu umetnika što je oslobođena rukopisom Istoka, pronašla za sebe nove grafičke znake i simbole, Sulaz je inspirišući se usput i na izvorima umetnosti drugih kontinenata — na geometrizmu Astečkih i crnačkih totema, doprinuo u stvaranju jedne opštete svetske klime, u kojoj umetnička istaknuta postava svojina umetnička svih zemalja.

A Kubičela? I po motivima i po stilu, i po umetničkom stavu, to je baš ona milatava neosporna linija manjeg otpora, ona plakatsko-kičerska ilustracija, koja je radi jednog, možda, zanesenjačkog „narodnjaštva“, radi jedne romantične opštete ideje ili zamisljene političke istine, žrtvovala onu drugu, pravu — umetničku istinu. Ali ove idilične scene lepotе „obećane zemlje“ sa naјslatkastijim pejzažima, najlepšim radnicima sa najnabreklijim mišicama u besprekonom stavu kakvog

baletana, podsetili su nas makar na ono mrtvo more naše „gerasimovštine“ što je pre petnaestak godina tako iznenada ukovila i do dana ostala kobna za mnogo našu talentovanu kiciću i dileto.

— Zar ćeš to smeti javnu da kažeš — opominje me brižno prijatelj — ja bih mogao. Ko zna? Vidis li da ovo ide sve ova ova do dekadentom apstraktinom.

Pokušavam posle toga da nadem srnce tolerancije: nalazim je u naivnoj zabudi Kubičele da stvara za siroki krug publike koja će ga do kraja razumeti. Ali to već spada u domen jedne stare dileme — u kolikoj mjeri se preko „pravog“ kiča može ući u vrhunsku umetnost?

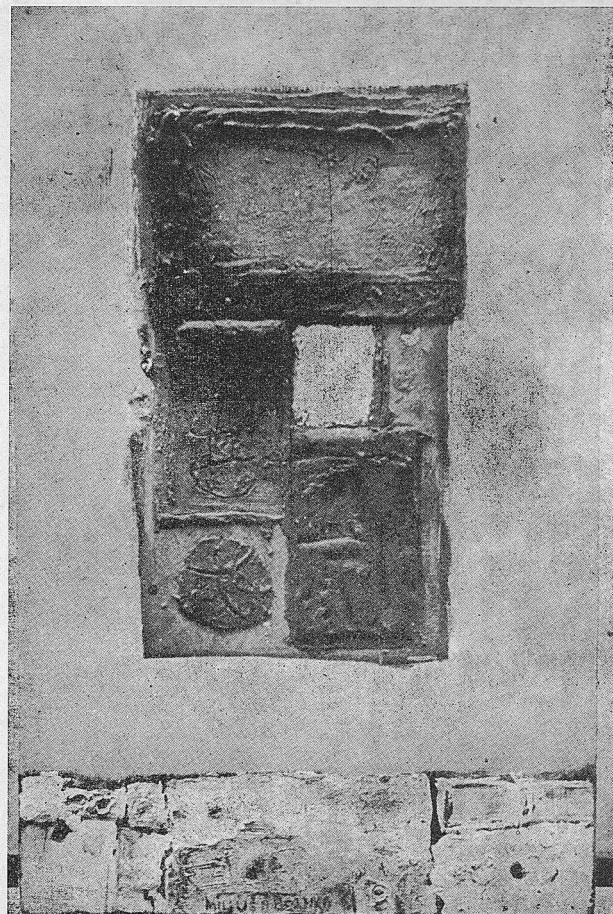
(Zagledan u vodu na malom brodiću između Hvara i Dubrovnika).

U ova ova grada, u njihovim gradskim zgradama i muzejima, izložene su slike Dubrovčanina Iva Dulčića. Zašto sam poslušao takvom brzinom poređi slika, kad su se savsiv mirno mogle nazvati dobrim i kompletinim slikama?

Evo, sada dok stojimagnut preko ograda, pomalo zamišljen, utsutan i umoran od duga puta i leđnog sunca, dok gledam kako se neprestano u podjeđnim intervalima mrežljivo i raščipkavaju bele morske pene o pramac našeg broda, Dulčićeva slike savsiv iznenadne iskravljene pred oči. Jer, Dulčić je banalizovao apstrakciju jednom od onih eureka, gotovo bukvalko prenoseći uveličanu morskpu penu na svoja platina. Posle Lumbardinog stenja to je postala epidemija i pomalo smesna obaveza — doneti inspiraciju sa svoga rođnog tla. Dulčićeva transpozicija i doživljaj mora spustila se savsiv do banalnosti. Njegove slike čime mi se u ovom trenutku kao zlazni ornamenti ili illustracije za čipke. Jer, jedno more, dove dole podamnom, još uvek je daleko uzbudljivije.

U „Poljima“ mi rekli: „kad već ideš u Beograd, idi i pogledaj Miljušove slike“. Idući broj ilustrujemo reprodukcijama njegovih najnovijih slika“. U suturen Dobracine 17, ispod niyova ulaznog stepeništa, nisam zatekao slikara Branka Miljuša. Otišao je, rekli su mi, u Pariz na godinu dana: dobiti je stipendiju francuske vlade. No, njegova mlada žena skakući preko nekakvih poslaganih klupica kroz otvoren prozor prema dvorištu (jer vrata prema dvorištu nije bilo) unosiла je jedno po jedno uramljeno platno iz ne-

NAPUŠTENI GRAD (u leđi)

kakve niske prostorije u uskom dvorištu, i prostrala ih po podu ispred mene i Brančkove majke, tih bosanske starice obučene u crnini.

I trebalo je baš doći u ovu malu memljivu dvorišnu suturenku prostoriju, i baš tu razgledati stjeđljive formate platna, što su nekom dubokom lirsikom nežnošću afirmisala jedan tih intimni bunt protiv besomučne jurnjave moderne civilnosti, nisam zatekao slikara Branka Miljuša. Otišao je, rekli su mi, u Pariz na godinu dana: dobiti je stipendiju francuske vlade. No, njegova mlada žena skakući preko nekakvih poslaganih klupica kroz otvoren prozor prema dvorištu (jer vrata prema dvorištu nije bilo) unosiла je jedno po jedno uramljeno platno iz ne-

Mogu samo da zahvalim tom iznenadnom susretu sa njegovim malim platnima, što su me u jednom dana kada se koko počeo da hvata onaj rutinski kiselasti izraz presihi stalnih posetilaca likovnih izložbi, otišao isceljen i obraben.

Crti na 6. 7. i 11. str.: Borislav Sajtina